COSTACHE NEGRUZZI

Cum am învățat româneşte

Pe când uitasem că suntem români şi că avem şi noi o limbă, pe când ne lipsea şi cărți şi tipografie; pe când toată lumea se aruncase în dasii şi perispomeni ca babele în căței şi motani, căci la şcoala publică se învăța numai greceşte; când, în sfârşit, literatura română era la darea sufletului, câțiva boieri, ruginiți în românism, neputându-se deprinde cu frumoasele ziceri: parigorisesc, catadicsesc ş.c.l., toate în esc, create de diecii vistieriei, pentru că atunci între ei se plodea geniul, şedeau trişti şi jăleau pierderea limbii, uitându-se cu dor spre Buda sau Braşov, de unde le veneaupe tot anul calendare cu poveşti la sfârşit, şi din când în când câte o broşură învățătoare meşteşugului de a face zahăr din ciocălăi de cucuruzi, sau pâine şi crohmală de cartofe.

Tot însă mai rămăsese o şcoală pre care aceşti buni bătrâni o priveau ca singur azilul prigonitei limbi, şcoală unde se învăța încă româneşte, aproape de Iaşi, în monastirea Socola.

Tatăl meu era unul din românii aceştia. Nu ieşea nici un calendar care să nu-l aibă el întâi, nici o carte bisericească care să n-o cumpere, nici o traducție care să nu puie să i-o pescrie.

Într-o zi, viind de la şcoală, l-am găsit cu o mare carte in-folio dinainte.

— Ceteşte-mi, îmi zise, o viață d-a sfinților din cartea aceasta.

— Iartă-mă, părinte, eu nu pot ceti româneşte.

— Cum! apoi dar ce înveți tu?

— Elineşte, am răspuns păunindu-mă. De vrei, să-ți cetesc toată tragedia Ecubei, unde e acest frumos hor a troienelor, pre care îl ştiu pe dinafară:

Αυρα, ποντιας αυρα,
Ατε ποντοπορους κομιζεις
Θοας ακατους εποιδμα λιμνας
ποϰ με ταν μελεαν πορεϖσεις;

— Poate să fie frumoase acele ce tu spui, zise tatăl meu, dar e ruşine să nu ştii limba ta! Mâine vei veni cu mine la Socola, unde este examen. Voi vorbi pentru tine cu dascalul, care e un om preînvățat; şi nu mă îndoiesc că tu te vei sili a învăța degrabă, pentru că ştii că asta îmi face mulțămire.

— O, negreşit! am răspuns cu bucurie.

Ne întârziesem a doua zi căci, când am ajuns, am găsit examenul pe la sfârşit. Se cercetase istoria, geografia ş.c.l. Sala era plină. Auditoriul se alcătuia mai ales din dame bătrâne, mume a băieților, care ascultau într-o religioasă tăcere.

Profesorul român avea un nas cu totul antiromân, căci las-că era grozav de mare, dar apoi era cârligat, încât semăna mai mult a proboscidă decât a nas.

— Pre-evghenicoşilor boieri şi cucoane, zicea el, am avut cinste a înfăţoşa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cetire, scriere, aritmetică. Acum voi avea cinste a arăta că limba noastră, pre care toţi socot că o ştiu, dar nime nu o ştie cumsecade, nu este fără gramatică, fără sintaxis şi fără ortografie; ci mai ales în acest pont al ortografiei întrece pe multe altele. Două pilde voi arăta.

Sfârşind, îşi puse ochilarii, tinse tabla neagră, şi chemând un băiat ca de nouă ani, îi dete condeiul de credă.

Băiatul scrise:

Fată Sarră!
Eu ţi-am zis asară,
Să vezi oul cum se sară.

— Pre-evghenicoşilor, urmă profesorul, vedeţi că toate aste frasis se sfârşesc cu sară, dar, precum aţi văzut, au deosebire în scris. Asemene veţi videa şi cu a doua paradigmă.

Băiatul mai scrise:

Maică-ta de-i vue
Bine ar fi să v.e
Pân-la noi la vie.

Dascalul tinse braţul spre cuvintele scrise, cu un gest maiestos. Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine. Bărbaţi, femei, copii, toţi săriră şi s-apropieră de tablă, strigând bravo de răsuna sala. Mumele uimite suspinau sub bonetele înhorbotate. Lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor odată frumoşi poate, dar acum stânşi şi împregiuraţi de un cerc purpuriu; aste lacrimi, strecurându-se pe lângă zbârciturile nasului ca pe nişte uluce fireşti, ajungeau sub buza dedesubt, unde barba întoarsă în năuntru le oprea ca o stavilă. Bunele bătrâne nu se puteau dumeri cum de sunt atât de învăţaţi drăguţii lor şi, clătind din cap, priveau pe dascal ca pe o fiinţă surnaturală. Bărbaţii îl fericitau, îi mulţămeau, îi strigau *aferim* de se zguduiau pereţii; şi bătrânul socolean, doborât sub grindina laudelor şi a aferimilor, se lasase pe un scaun, unde-l împregiuraseră copiii, ameţit, răpit, cuprins, ca acel împărat roman ce striga la moartea sa: “Je sens que je deviens dieu!”

Ce făceam eu în vremea aceasta? Eu rămăsesem încremenit, cu ochii holbaţi, cu gura cascată, căci nu înţelegeam nimic, eu care mă ţineam că ştiu ceva! Dascalul acesta luă în ochii mei un chip măreţ, academic, piramidal, neînţeles ca şi sinonimele sale; mi se părea că văd un Platon, un Aristotel... Cât mă umilise de tare! cum îmi căzuse trufia! cât mă simţeam de mic în asemănare cu băiatul acel ce scria sară şi vie în trei osebite feluri!

Ne-am întors acasă. Tatăl meu, văzându-mă gânditor, mă întrebă ce am.

— Gândesc la adânca erudiţie a acestui dascal.

— Adevărat, e un om plin de ştiinţe, şi l-am poftit să vie ca să-ţi dea lecţii de trei ori pe săptămână. De mâine va începe.

O, cât am rămas de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste! Îndată am gătit caiete, condeie nouă, negreală bună, nimic n-am uitat; întocmai ca bravul soldat care îşi perie uniforma, freacă bumbii, curăţă armele în ajunul bătăliei. Aceste pregătiri m-au ocupat până seara, când m-am culcat gândind la noul

dascal; iar piste noapte am visat că avem un nas cât a lui de mare.

A doua zi profesorul veni şi, după acea de datorie bună-dimineaţă, scoase din sân o broşură cartonată cu hârtie pestriţă, zicându-mi c-un zâmbet plin de încredere în sine:

— Nădejduiesc că ne vom înţelege amândoi. Această filadă nu sunt la îndoială că în puţine zile o vei învăţa.

"O! am gândit, acesta e negreşit vrun extract lesnicios a sistemului său de învăţătură." Am luat-o cu toată onoarea cuvenită operii unui literat şi, deschizând-o, am văzut că era un abecedar cu slove d-un palmac de mari!

Am rămas mut de oţerire şi de ruşine. Ce batjocură! să mă puie pe mine, care nu mai eram un copil, aveam treisprezece ani, să învăţ a b c ! pre mine, care înţelegeam pre Erodian din scoarţă în scoarţă! Era un înfrunt care iubirea mea de sine nu-l putea mistui. Hotărâi să-mi răzbun şi ideea asta mă mai linişti.

În vremea aceasta, dascalul îşi aşezase ochilarii pe tronul lor (pare că privesc încă acei ochilari ţuguieţi pe nasul lui uriaş, ca un turc calare p-un harmasar roib), trase tabac, strănută, tuşi spre a-şi drege glasul şi începu rar şi cu dese pauze:

— Netăgăduit este că omul nenvăţat e ca un copac neîngrijit, care nici o roadă nu aduce. Drept aceea, învăţătorul este pentru un tânăr aceea ce este grădinarul pentru pom; sau ca plugarul

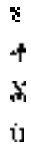

bun care curăţă de mărăciuni ţarina sa până a nu semăna în ea sămânţa cea bună.

După aceste parabole, adaose:

— Pentru a-ţi paradosi limba românească după toată rânduiala, ca să o înveţi cumsecade, spre a o şti precum se cuvine, trebuie să începem de la început. Vei şti deci că limba românească are patruzeci şi una de slove, care se împart în trei soiuri: glasnice, neglasnice şi glasnico-neglasnice; şi anume, glasnice sunt:

Az, Est, Ije, I, On, , Ier (ú), hti , Io ( ), @ia, Ia, Ipsilon, .mega.

Neglasnice: *Buche, Vede, Glagol, Dobru, Juvete, Zemle, Kaku, Liude, Mislete, Naş, Pocoi, Râţă, Slovă, Tferdu, Fârta, Heru, Csi, Psi, Ţi, Cervu, Şa, Ştea, .ita, Gea.*

Glasnico-neglasnice: *Zalu, Ieri, Ucu, n.*

Făr-aceste slove nu se poate alcătui nici o frasis, nu se poate proforisi nici o silavi, căci ele sunt temelia limbii. Drept aceea, d-ta vei binevoi a le învăţa pe de rost, pentru ca să le poţi cuvânta curat şi pe înţăles, pentru că văd că dascalii d-tale, grecul şi franţuzul, pre care dracul să-i iaie! ţ-au stricat proforaua, nu poţi rosti pe î, ă, ş, ci, şi altele vro câteva. Am nădejde că poimâine mi le vei putea spune pe dinafară, şi atunci vom începe a doua maimă, *Ba, Be,Bi,Bo*, şi mai la vale. Cred că ne înţelegem?

— Ba nu ne înţelegem nicidecum, am strigat ieşind din ameţeala ce mă cuprinsese întru auzul barbarelor numiri a buchilor lui, nu ne înţelegem! D-ta vrei să mă batjocureşti, să mă pui la alfavita, pre mine care ştiu greceşte mai mult decât oricare tânăr de vrâsta mea, şi care scriu franţuzeşte sous la dictée, fără a face mai mult decât şepte-opt greşale pe faţă! Dă-mi o gramatică, arată-mi construcţia verburilor, ortografia. Spune-mi pentru ce scrii vie şi *sar*ă *în trei feluri?*

— Îţi voi spune-o la vreme.

— Pentru că ai o duzină de i, aşa e? Dar cum scrii masă (table) şi masă (pret. verbului mânere)? Cum scrii lege (loi) şi lege (imper. verbului legare)? Aşa e că tot un fel, pentru că n-ai doi a şi doi e? Apoi pentru ce încurci şi ameţeşti pe băieţi?

— Aceea nu e treaba d-tale, îmi răspunse cu un zâmbet ce semăna a strâmbet; învaţă buchile pe de rost ca să le ştii poimâine.

— Ba nici gândesc, zisei azvârlind abecedarul sub masă.

— Ha, ha, ha! La început se pare greu, dar te vei deprinde.

Rădăcina învăţăturii este amară, dulci sunt însă rodurile sale.

Sfârşind, strânse ochilarii, îşi luă şlicul şi ieşi. Simţii că mi se luă o greutate de pe inimă.

— A! pedant ignorant şi îngâmfat, strigai, vrei să învăţ buchile tale! Să mă necinstesc! A! chinezule, care ai o sută de litere, mai multe decât orice limbă! A! tu ai slove amfibii, nici glasnice, nici neglasnice! A! tu socoţi că limba mea deprinsă cu Omer se va putea suci ca să zică fârtă, tferdu, glagol ş.c.l.; numiri sălbatice cu care tu ai poreclit bietele litere! A! tu vrei să mă necinstesc, să învăţ buchile tale! Dar să crăpi macar, nu le voi învăţa! Las-că te-oi juca eu! N-am trebuinţă de tine ca să-mi învăţ limba mea!

Am alergat la biblioteca tatălui meu, care era într-o ladă mare, pururе deschisă, în coridor. Ajutat de o slugă, i-am făcut inventariul, şi pintre mulţimea calendarilor şi a cărţilor în limba grecească modernă, iaca ce am găsit:

TIPĂRITE:

Vieţile sfinţilor din toate lunile.
Moartea lui Avel (poem de Gesner).
Numa Pompilius (romanţ de Florian).
Patimile Domnului nostru, în versuri.
Istoria lui Arghir şi a pre-frumoasei Elene, idem.
Despre începutul românilor, de Petru Maior.
Floarea darurilor.
Întâmplările franţezilor şi întoarcerea lor de la Moscva.
Talmudul jidovesc.

MANUSCRISE:

Letopiseţul lui Nicolai Costin.
Cavalerii Lebedei (romanţ de M-me Genlis).
Încungiurarea cetăţii Roşela (romanţ, idem).
Lentor, tragedie în versuri.
Sapor, idem.
Matilda (romanţ de M-me Cottin).
Manon Lesco, romanţ.
Tarlo sau străinii în Elveţia, idem.
Zelmis şi Elvira, idem.
Cugetări de Oxenstern etc.,etc.

Sărmană bibliotecă! Uitată în secriul ei la bejenia anului 1821, toată a slujit de fultuială ianicerilor! Ce n-aş da acum ca să am una din acele cărți de sute de ori cetite de tatăl meu.

M-am cercat să cetesc un romanț din acele manuscrise, dar scrisoarea era atât de încâlcită, încât le-am lasat, făgăduindu-le de a le vizita cum voi putea deprinde a ceti scrisoarea acea ieroglifică ce se obicinuia atunci pe la noi; şi, luând Istoria românilor de Petru Maior, ajutat de abecedarul urgisit, în puține ceasuri am învățat a ceti. Păn-în seară, eram capabil să spun pe carte cât oricare anagnost de răpide. Seara am cetit tatălui meu tot cântul întăi din Moartea lui Avel, singura carte care avea puterea a-l adormi. Bunul părinte se bucură, şi atribuind ştiința mea la vrednicia învățătorului, porunci să cumpere cinci coți postav vişiniu de un beniş, pre care îl trimise dascalului.

Eu însă nu puteam uita înfruntul ce-mi făcuse. Făcând un congres de băieți — conşcolari ai mei de la dascalii franțez şi grec —după mai multe opinii, care de care mai stravagante, o idee satanică veni unuia în minte.

— Fraților, zise el, socotința mea este să închipuim nişte întrebări atât de grele, încât să nu le poată tălmăci, ca să-i dovedim că e numai un gogoman pedant...

— ...e! Bravo! ....! Hura! .a.a.! Vivat! strigară toți.

Întrebările s-au alcătuit, s-au aprobat de toată adunarea şi mi s-au încredințat.

A treia zi dascalul veni, şi întrebându-mă de ştiu buchile pe dinafară, spre răspuns am deschis cartea lui Petru Maior şi i-am cetit un întreg capitol. Profesorul rămase înlemnit.

Sfârşind, am urmat în tonul acel pedantic cu care îmi vorbise el:

— De vreme ce vezi, loghiotate, că am învățat a ceti fără lesniciosul metod al abecedarului d-tale — care mi-ai spus că este temeiul limbii — nu sunt la îndoială că voi învăța a scrie iarăşi fără ajutor dăscălesc. Însă fiindcă cunosc şi simt cu desăvârşire că dascalul, pentru un tânăr, este aceea ce este grădinarul pentru un pom, văd că eu am foarte multe lucruri de învățat, căci sunt ca un copac neroditor. Drept aceea, am făcut aceste cinci întrebări, pre care d-ta vei binevoi a mi le tălmăci. Asta va fi singura mea lecție. Pe toată ziua îmi vei deslega câte cinci de aste nedumeriri.

Spune-mi dar:

1. Pentru ce uneori vara plouă cu broaşte, iar nu cu cristei fripți, precum odinioară la judani?

2. De unde au luat Adam şi Eva ac şi ață de au cusut frunzele de smochin, în vreme ce pe atunci nu era încă nici o fabrică?

3. Cum...?

— Păgân! mă curmă dascalul astupându-şi urechile şi sărind de pe scaun, ca un om ce calcă pe un şerpe; hulă grozavă şi pângărită! Iaca frumoasele isprăvi a învățăturii papistaşilor!

Zicând aceste, îşi luă şlicul şi o împunse de fugă pe uşă.

De atunci nu l-am mai văzut.

Astfel Petru Maior m-a învățat româneşte.